

Vrouwen tegen geboortefwijkingen en giftige groenten (1984)

Sieth Delhaas

OPZIJ, maart 1984

Inleiding

Vanaf de schoolbanken kennen we AKZO, Billiton, Organon, Philips en andere grote bedrijven als ambassadeurs van Neêrlands roem. Tot de jaren des verstands gekomen, leren we de vaderlandse industrieën te ontmaskeren als bodem-, lucht- en watervervuilers in het kwadraat. Industriegiganten die, gebruik makend van de heilige koe werkgelegenheid, ook elk verzet tegen hun mens- en milieuvernietigende winstmakerij in de kiem smoren. Toch zijn er mensen met een lange adem, die telkens opnieuw de strijd met deze giganten aanbinden en proberen een vinger op de zere plek te leggen. In de strijd tegen cadmium in de Brabantse Kempen, zijn dat vooral vrouwen.

Brabantse Kempen

Cadmium, lood, zure loging, jarosiet – het zijn woorden, die doorgaans niet in het woordenboek van de vrouw voorkomen. Maar bij begrippen als groente, voedsel, geboortefwijkingen, gaat het om zaken, die haar dagelijks bestaan raken. Intussen hebben de geruchtmakende verhalen over vervuilde bodem, vergiftigde groenten en geboortefwijkingen in de Brabantse Kempen zich van de huiskamer en het café uitgebreid naar de regionale en landelijke pers. Milieugroepen hebben zó onrustbarend en hard aan de bel getrokken, dat de Districtsgezondheidsdienst te Valkenswaard een onderzoek heeft ingesteld.

Inderdaad blijkt uit het rapport, dat in augustus 1983 werd gepubliceerd, dat zeker na 1981 er hogere percentages aangeboren afwijkingen – 174 kinderen met tezamen 273 afwijkingen in de periode van 1 januari 1978 tot 1 juni 1983 – moeten worden genoteerd. ‘Dit kan een aanduiding zijn, dat er iets aan de hand is en dat nader onderzoek noodzakelijk is.’

Meta Lapperre-Rengelink, jeugdarts-projectleidster van de gezondheidsdienst te Valkenswaard, die het onderzoek verrichtte, drukt zich heel voorzichtig uit. Met een beroep op het geheugen of de administraties van verloskundigen, consultatiebureauartsen, huisartsen en specialisten in dat gebied, is achteraf een poging gedaan om na te gaan of de rondwarende geruchten enige bestaansgrond hebben.

Hoewel men zich bewust is van de onvolledigheid van de gevolgde methode, is de Dienst niettemin overtuigd van het recht van de actievoerders om de zaak serieus te nemen. Wie het rapport leest kan niet voorbijgaan aan de sterke betrokkenheid van de samenstelster Meta Lapperre-Rengelink (44). Deze arts, gespecialiseerd in jeugdgezondheidszorg en epidemiologie met tien jaar tropenervaring, is hevig geïnteresseerd. ‘Wij zijn begonnen met het idee: er is niets aan de hand. Maar het resultaat verbaast ons. En niemand in onze dienst heeft behoefte om die cijfers onder tafel te werken. Wij vinden het zelf zorgwekkend. We hebben dit onderzoek nog met eigen geld kunnen doen. Maar als er een vervolgonderzoek komt – en wij

vinden, dat het er zeker moet komen – dan zullen we dat met andere diensten zoals die van Geldrop en Eindhoven samen doen.’

Vervolgonderzoek

Zij heeft in het rapport al enige aanwijzingen gegeven voor een vervolg, omdat het nodig is de stijging in een aantal aangeboren afwijkingen te verklaren en/of te verifiëren. Daarin speelt de factor ‘geen wettelijk verplicht registratiesysteem in Nederland’ een zeer storende rol. Eind 1970 wees de Tweede Kamer een wetsvoorstel daartoe af i.v.m. het privacy-aspect.

Meta Lapperre heeft echter gehoord, dat er naar aanleiding van haar onderzoek binnenkort vragen over verplichte registratie aan de staatssecretaris zullen worden gesteld.

Het onderzoek is, al werkend, veel breder geworden dan aanvankelijk de opzet was. Het betreft kinderen, dood of levend geboren, na een zwangerschapsduur van minstens 20 weken. Bovendien moest de afwijking ontdekt zijn binnen één week na de geboorte. Er is een indeling in soorten afwijkingen gemaakt in vergelijking met Eurocat – een onderzoeksproject in EG-verband, gestart in 1981 in de proefregio’s Groningen en Noord-Drenthe. Die grondigheid is noodzakelijk, omdat er heel verschillende oorzaken worden gefluisterd en zwart-op-wit gezet. Meta noemt enkele mogelijkheden: zware metalen zoals kwik, lood, cadmium, arsenicum; allerlei medicijnen, voeding, ‘de pil’, röntgenstraling, chemische- en landbouwbestrijdingsmiddelen. Ze is de eerste om toe te geven, dat alles erg speculatief is. Toch stelt ze zichzelf als principe: je mag niets uitsluiten. Daarbij hoopt ze op de inventiviteit en creativiteit van de bevolking. Ze haalt de zogenaamde ‘Planta-affaire’ aan. Een jongen maakte in dat onderzoek een opmerking over zijn zusje en moeder: “ja, maar die eten altijd roomboter”, en de oorzaak van de huiduitslag was bekend.’ Elke tip gaan we na. Vaak zijn het toevalligheden waar de mensen zelf op komen.’

Een toevallige, maar welkome bijkomstigheid is, dat Meta Lapperre ook betrokken is bij de cadmiumonderzoeken, die in november 1983 in de Kempengemeenten Budel en Luijkgestel zijn gestart. Daarbij zijn respectievelijk vijftig en vierhonderd bewoners van deze dorpen gecontroleerd op bloeddruk, urine, gewicht, lengte en bloed en van de teennagel is een monster genomen. Ook in de cadmium-affaire zijn het milieugroepen, die het algemeen onbehagen hebben verwoord.

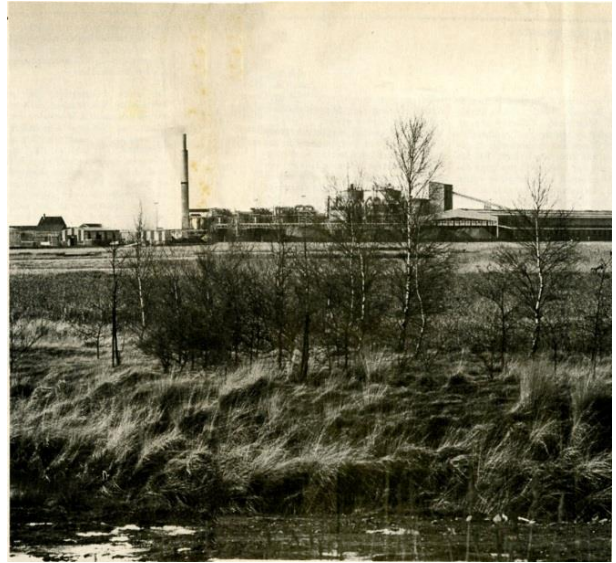
Meta: ‘De mensen zijn bang. En dan is het trieste van alles, dat de minister de normen voor het milieu voor het bedrijfsleven nog wil verzachten. En dan denk je: mijn God, waar zijn ze mee bezig?’

Ook op andere plaatsen in de Kempen, een gebied van circa 80.000 inwoners, rommelt het al enige tijd. José Schmitz (36), psychiatrisch verpleegkundige en van ‘78 tot ‘80 statenlid voor de PvdA in de provincie Brabant, is al zes jaar actief bezig met de cadmiumzaak. Ze woont even buiten het terrein van de enige zinkfabriek die Nederland rijk is, BUDELCO BV in Budel-Dorplein. Haar huis kocht ze ongeveer vijftien jaar geleden van de oprichters van de fabriek. Wie het verhaal over de ‘nederzetting’ Dorplein hoort, waant zich in het feodale tijdperk.

Zinkfabriek

In 1889 zochten de families Dor en S epulchre vanuit Frankrijk een dunbevolkt gebied voor de vestiging van een zinkfabriek. Dunbevolkt en geïsoleerd, omdat de stichters toen al wisten,

dat bij de productie van zink, dat vanuit Zuid-Amerika werd aangevoerd, veel afvalgassen vrijkomen. Nederland bood gunstige vestigingsvoorwaarden en wie woonde er nu helemaal in het gebied, dat thans Budel-Dorplein heet? Slechts een voetpad voerde van het naburige Weert naar het prachtige, maar verlaten natuurgebied. De fabrikanten boden een ogenschijnlijk heel sociaal programma aan de mannen, die hun krachten wilden verkopen en met hun gezinnen bij de fabriek wilden wonen.

Op het omvangrijke grondgebied, dat de eigenaren hadden aangekocht, werd niet alleen een fabriek maar ook een reeks huizen in-Franse-stijl gebouwd, waar de arbeiders gratis konden wonen. Er verrees een schouwburg en een school. Kerk werd er in de fabriek gehouden. Bovendien werd er voor het gemak van de arbeidersvrouw door de fabrieksdirectie een winkel gevestigd, zodat het in de fabriek verdiende geld, via allerlei sociaal lijkende weggetjes, tenslotte weer in het laadje van de broodheren terugvloeyde. De fabriek produceerde zink, maar ook sintels – mét cadmium, maar dat wist men toen nog niet. Een afvalproduct, dat benut werd om de grond voor het dorp op te hogen, er huizen op te bouwen en de wegen te verharden.

In Dorplein zelf werd zo'n 1.000.000 ton sintels gestort. En toen men ontdekte, dat op dit product ook het meest hardnekkige onkruid geen wortel schoot, kreeg de fabriek nieuwe afnemers van sintels (mét gratis cadmium) voor erfverharding. Duizenden tonnen zijn op die manier verspreid over zuidoost-Brabant en Limburg.

Dit verhaal begon nu bijna honderd jaar geleden en gaat nog steeds door. Intussen heeft de familie Dor, waarnaar de Nederzetting Dorplein werd vernoemd, haar zaakjes in het begin van de jaren zeventig van de hand gedaan aan een zich fuserende en weer ontbindende mengelmoes van Organon, Akzo en Billiton. De laatste is nu samen met de Australian Overseas Smelting de eigenaar.

Na lezing van een doctoraalscriptie, die al in de jaren zestig werd geschreven over giftige stoffen in grond en strooisel, maar waarin toen nog geen link met de zinkfabriek is gelegd, is José met vijf anderen in de materie gedoken. In die tijd kwamen steeds meer berichten los over allerlei giftige stoffen, die in het milieu terecht kwamen. Toen in 1978 in het kader van een Europees onderzoek in Budel kinderen op lood in het bloed zouden worden onderzocht, heeft José vanuit de milieu-werkgroep 'Keunenhoek' professor Biersteker, de leider van het project, gevraagd: 'neem iets meer bloed af en kijk of er ook cadmium in zit.' Dit verzoek is ingewilligd. Alleen, een controlegroep ontbrak.

Als begin 1982 Lucas Reijnders (Stichting Natuur en Milieu) met zijn rapport 'Cadmium, een groeiende bedreiging' komt, en daarin ook aandacht schenkt aan Budel-Dorplein, komt José opnieuw in het geweer. Zij vraagt een onderzoek aan bij de chemiewinkel van de T.H. in Eindhoven. Zij doet dit als contactpersoon van de PvdA. Die dekking heeft ze nodig zodat zij, in geval van beschuldigende uitspraken, niet persoonlijk aansprakelijk kan worden gesteld.

Het onderzoek in de groentetuintjes van enkele Dorpleinbewoners levert na enkele dagen een ontsteld telefoontje van de chemiewinkel op: ‘Goh, José, het is vreselijk wat we vinden.’ De norm was 100 microgram cadmium op 1 kg droge stof, die men voor Stadskanaal (toen in het nieuws vanwege de lozingen van de beeldbuizenfabriek van Philips op een sloot langs de achtertuinen van een aantal huizen) aanvaardbaar vond. ‘In onze groenten zat 700-800 microgram. We vroegen ons af: ‘Hebben wij iets verkeerd gedaan.’ We hebben nieuwe monsters genomen. Ter plaatse kwamen we er achter, dat ‘anderen’ ook monsters hadden genomen. Wie, dat is nooit bekend gemaakt.

Na het tweede onderzoek bleek het resultaat van 700-800 microgram juist. Vlak voor Kerst 1982 hebben wij een rapport geschreven en een persconferentie belegd. Ik heb daar ook gezegd, dat er wel een geheim rapport moest bestaan i.v.m. het geheimzinnige grondonderzoek, dat wij hadden ontdekt via de putjes in de tuinen. De burgemeester oordeelde onze beschuldiging vals. De mensen in het dorp heb ik geadviseerd niet vaker dan één keer per week uit hun eigen tuin te eten. Ze waren vreselijk boos en voelden zich nogal besodemieterd.’

Nog voor het einde van dat jaar, op 28 december, belegt plotseling ook de Inspectie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne een persconferentie. De verzamelde pers wordt meegedeeld, dat de bodem van zeven Kempengemeenten, te weten Bergeyk, Budel, Leende, Luyksgestel, Maarheeze, Valkenswaard en Westerhoven ernstig met cadmium is besmet. Vanaf dat moment zijn de geruchten niet meer van de lucht. Pas dan blijkt ook hóé zwaar het prachtige natuurgebied belast en bedreigd is; vanuit België komt afval van kerncentrales en opwerkingsfabrieken, vervuild grondwater, bestrijdingsmiddelen, cadmium in lucht, water en bodem. Ook nu weer worden verbanden gelegd met geboortefwijkingen in de Kempen.

Als José hoort van het nieuwe bevolkingsonderzoek, dat in de loop van 1983 wordt aangekondigd, vraagt ze in samenwerking met de Brabantse Milieufederatie een gesprek aan met het Rijksinstituut van Volksgezondheid te Bilthoven, om ook de groep kinderen van 1978 in het onderzoek te betrekken. Maar hoewel het R.I.V. op de hoogte was van dat onderzoek kon het niet meer worden meegenomen, ‘want het onderzoeksprotocol stond al vast.’

José is daarover niet alleen teleurgesteld, maar ook boos. ‘Je hebt die kinderen gehad toen ze vier jaar waren, nu zijn ze tien en straks zou je ze weer kunnen prikken als ze zestien zijn. Ik denk, dat je op die manier een prachtkans hebt om een prognose te stellen waar die kinderen zullen uitkomen als ze vijftig zijn. Cadmium heeft namelijk het kenmerk, dat het zich opstapelt in je lichaam en het wordt maar zeer langzaam afgebroken. Daar kun je misschien je leefpatroon aan aanpassen. We kunnen nu eenmaal niet het hele dorp afgraven om die rommel kwijt te raken. Nu hebben ze zo maar een willekeurige groep genomen tussen dertig en zeventig jaar. Mensen die hier vijftien jaar moeten wonen.

Wat ik had gewild: behalve die groep kinderen ook een groep mensen die uit eigen tuin eten uitsplitsen op mannen en vrouwen, verder rekening houden met het feit of mensen roken. Van de mensen die in het bedrijf werken nagaan op welke plaats ze in het bedrijf staan en een selectie op werken bij Budelco en elders wonen of hier werken én wonen, om maar wat mogelijkheden te noemen.’ Ze vindt het bovendien onbegrijpelijk dat de bevolking nog steeds

niet officieel is voorgelicht en er in feite voor hen niets is veranderd. Ze wil proberen nu zelf samen met de PvdA-afdeling over de groenteteelt in Dorplein een voorlichtingsfolder te schrijven.

Veranderde normen

Intussen is de norm van 100 microgram verhoogd naar 200 microgram per kg. Dat bevestigt de heer Elders van de Keuringsdienst van Waren te 's-Hertogenbosch. Die verhoging vond plaats in juli '83. Heeft dat iets te maken gehad met de beroeringen in de Kempen en de ontdekte bodemverontreiniging? 'Mensen die slecht denken,' zegt Elders, 'kunnen dat zo uitleggen. Maar de ministeries van Landbouw, Volksgezondheid en Economische Zaken hebben met de F.A.O. (Wereldvoedselorganisatie) de norm gesteld. Het is allemaal wat wazig, maar we moeten een norm hanteren, willen we in de toekomst een werkmethode hebben.'

En hoe staat het met alle groenten en gewassen, die in de Kempen worden gekweekt en via allerlei veilingen en conservenfabrieken uitzwermen over Nederland en zelfs tot over de grenzen? Elders: 'Wij zijn ons bewust van onze verantwoordelijkheid en hebben alles onder controle. Wij voeren steekproeven uit op tuinderijen en veilingen, zodat telkens andere tuinders worden gecontroleerd. Daarnaast krijgen tuinders advies welke gewassen zij het beste kunnen kweken, omdat het ene gewas meer cadmium opneemt dan het andere. Wij proberen samen met het Landbouwconsulentschap en het Instituut voor Bodemonderzoek en uiteraard de Milieufederaties de schade voor de tuinders zo laag mogelijk te houden en de veiligheid van de consument te beschermen.

Pas in de zomer van 1985 zal het resultaat van de onderzoeken bekend worden. Tot zolang kunnen de mensen niet wachten vindt José. Samen met de Milieufederatie zal ze aandringen op tenminste sanering van de grond van de moestuinen, zodat de mensen niet voortgaan met het eten van vergiftigde groenten.

Cadmium is een zich in het lichaam van mens en dier stapelende stof, welke met name een bedreiging vormt voor het functioneren van de nieren. Daarnaast zijn hoge concentraties van cadmium in het lichaam wel in verband gebracht met het ontstaan van prostaatkanker en aangeboren afwijkingen.

Het is een metaal dat pas in deze eeuw in aanmerkelijke hoeveelheden wordt geproduceerd.

In 1900 was de totale wereldproductie 14 ton. Nu 18.000 ton. In de westerse industrielanden 14.000 ton.

Nederland produceerde in 1980 452 ton (3x zoveel als in 1974).

Zowel productie, als gebruik en verbruik van cadmium leiden tot een aanzienlijke milieuvervuiling.

Gebruikelijke cadmiumconcentraties in een aantal veel gegeten voedingsmiddelen (cadmiumgehalte in microgram per kilogram).

Cadmium in ons voedsel

<i>sla</i>	<i>50</i>	<i>haver</i>	<i>90</i>
<i>spinazie</i>	<i>60</i>	<i>brood</i>	<i>30 - 40</i>
<i>tomaat</i>	<i>20</i>	<i>vlees</i>	<i>5 - 20</i>
<i>andijvie</i>	<i>13</i>	<i>nier</i>	<i>500-1000</i>
<i>bloemkool</i>	<i>5</i>	<i>lever</i>	<i>100- 500</i>
<i>worteltjes</i>	<i>40</i>	<i>aal</i>	<i>150</i>
<i>vers fruit</i>	<i>1 - 10</i>	<i>mosselen</i>	<i>200- 300</i>
<i>kool, komkommer</i>	<i>3</i>	<i>haring</i>	<i>8</i>
<i>aardappelen</i>	<i>30</i>	<i>zuivel</i>	<i>1 - 4</i>
<i>tarwe</i>	<i>90</i>		
<i>gerst</i>	<i>150</i>		

Uit: Cadmium, een groeiende bedreiging. Rapport van Lucas Reijnders. Uitg. St. Natuur en Milieu, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht, f 3,— , giro 2537078.